

Krystyna Bednarska-Ruszajowa

DOROBEK NAUKOWY PROFESOR MARII KOCÓJOWEJ [SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF PROFESSOR MARIA KOCÓJOWA]

Nazwisko prawdziwie uczonego właściwie i jedynie przyznane być by powinno człowiekowi, który nabywszy porządnie i dokładnie znajomości nauk i nie przestając jej nabywać podług stanu i stopnia, w jakich się znajdują za jego czasu, całą zdolnością swoją za pomocą tychże i dobrej znajomości ludzi ukształconą, przykłada się jakim może sposobem do najlepszego bytu społeczności przez udzielanie jej owocu pracy swojej w każdym najlepiej zgłębnionym rozmyślenia swego przedmiocie, a razem do wzrostu i doskonalenia samejże nauki.

Józef Sołtykowicz, *Rozprawa nad przyczynami uwłaczających naukom mniemań*, Kraków 1828, s. 181

Profesor Maria Kocójowa jest uczonym wszechstronnym. Dotyczy to zarówno tematyki prac naukowych, rozpiętości chronologicznej poruszanych zagadnień, stosowanej w badaniach metodologii, jak i podejmowanej przez Nią stale i konsekwentnie działalności, promującej naukę w Polsce i polską myśl naukową za granicą. Jej zainteresowania naukowe ogniskują się wokół:

- książki i procesów bibliologicznych oraz informacji naukowej w komunikacji społecznej;
- metodologii bibliotekoznawstwa i informacji naukowej;
- kształcenia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce i za granicą;
- nowoczesnych środków przekazu informacji.

Dr hab. Krystyna BEDNARSKA-RUSZAJOWA, adiunkt w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Adres elektr.: iruszaj@inib.uj.edu.pl

Wśród 239 opublikowanych tekstów znajdują się dwie monografie dotyczące dziejów książki i bibliotek. Umiejętność prowadzenia badań naukowych w zakresie dawnej książki zdobyła Autorka już na studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Uniwersytecie Warszawskim pod kierunkiem mistrza, a później przyjaciela, profesora Ksawerego Świerkowskiego. Zaowocowało to znakomitą pracą pt. *Pamiętkom ojczystym ocalonym z burzy dziejowej. Muzeum Emeryka Hutten Czapskiego (Stańków–Kraków)*, liczącą 440 stron i wydaną przez Wydawnictwo Literackie [*Pamiętkom... 1978*]*.

Fascynacja Krakowem i dawną książką znalazła ponownie wyraz w monografii *Krakovski świat książki doby autonomii galicyjskiej. (Kształtowanie nowego modelu w latach 1867–1882)*, opublikowanej w 1990 r. Nie jest to tylko przewodnik po instytucjach książki w Krakowie, chociaż pełni też taką rolę. Nie jest to tylko informator o wydawnictwach, drukarniach, księgarniach, bibliotekach, wypożyczalniach i czytelnich podwawelskiego miasta w układzie topograficznym Drogi Królewskiej i obszaru poza nią, chociaż i temu może służyć. Jest to synteza życia kulturalnego i patriotycznego mieszkańców, pokazana za pomocą instytucji książki i ludzi książki. Niezwykle bogate źródła archiwalne i prasowe pozwoliły w wielu przypadkach na drobiazgową charakterystykę zasobów tych instytucji, a także ludzi w nich zatrudnionych. Znalazła tu nowatorskie zastosowanie metoda topograficzna, niewykorzystywana dotąd w bibliologii.

Z dawną książką i biblioteką związane są również rozprawy poświęcone: działalności księgarskiej Aleksandra Nowoleckiego [*Geneza... 1980*], XIX-wiecznym faksymiliom starych druków Władysława Bartynowskiego [*Znaczenie... 1985*], intrologatorstwu krakowskiemu doby autonomii galicyjskiej [*U źródeł... 1988*], roli fundacji ziemiańskich w XIX i XX w. [*Przetwać... 1996*] i inne.

W dorobku naukowym M. Kocójowej mieszczą się także katalogi centralne, bibliografie i bazy danych. Jest Ona autorką *Przewodnika po zbiorach rękopisów w Wilnie* (1993) oraz bazy danych z tego samego zakresu [*Rękopisy... 1998*]. Zagadnienie to, ważne nie tylko dla kultury polskiej i litewskiej, lecz całej Europy, przedstawiła w ujęciu problemowym na sesji Stałej Konferencji Archiwów, Bibliotek i Muzeów Polskich na Zachodzie w roku 1994 w Rzymie, w Ośrodku Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II [*Polonica... 1994*]. I jeszcze raz temat ten powrócił w artykule pt. *Elektroniczna dokumentacja europejskiego dziedzictwa piśmienniczego Litwy i Polski* (1999). Na konferencji poświęconej europejskiemu znaczeniu św. Jadwigi przedstawiła program badawczy realizowany w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ, związany ze Świętą Królową, a polegający na dokumentowaniu wzmianek o niej w zbiorach polskich i włoskich [*Program... 2000*].

Jak wynika z powyższych przykładów, M. Kocójowa swobodnie porusza się zarówno w świecie dawnej książki, jak i najnowszych środków przekazu informacji. W artykule z roku 2004 o zagrożeniu nieistnieniem dla instytucji, które nie zdecydowały się na wpro-

* Wykaz bibliograficzny prac Marii Kocójowej znajduje się w artykule pt. *Bibliografia publikacji prof. UJ dr hab. Marii Kocójowej za lata 1976–2006* i do niego odwołują się wszystkie przypisy w nawiasach kwadratowych.

wadzenie do Internetu własnej strony, opowiada się za powszechnym wykorzystaniem stron WWW przez wszystkie organizacje, w tym także uczelnie i biblioteki. Autorka jest świadoma niedostatków Internetu, takich jak splotenie informacji, trudności w dotarciu do niej, dyletanctwo zniechęcające użytkowników itp. Jednakże organizacje nieposiadające WWW mogą zostać pominięte w procesie kształtowania Public Relations. Dotyczy to nie tylko organizacji komercyjnych, lecz także niekomercyjnych, jak biblioteki, które – nie istniejąc w Internecie – będą martwe dla wielu użytkowników, dla coraz większej części społeczeństwa, użytkującej komputery osobiste [Zagrozenia... 2004].

Znakomita sprawność metodologiczna M. Kocójowej jest wyraźna we wszystkich Jej pracach faktograficznych i interpretacyjnych. Jednakże pewnym problemem metodologicznym zdecydowała się poświęcić szczególną uwagę. Dotyczy to zarówno źródeł, jak i metod. Jeszcze przed opublikowaniem *Krakowskiego świata książki* Autorka rozpracowywała intelektualnie podstawy swoich badań. Widać to wyraźnie w rozprawie o właściwym modelu badań dziejów ośrodków książki polskiej [W poszukiwaniu... 1983] i o właściwym wyborze źródeł w badaniach bibliologicznych na ten temat [Rozważania... 1985]. Szczegółowo scharakteryzowała też metodę proveniencyjną i metodę topograficzną. Metoda proveniencyjna była już wcześniej kilkakrotnie opisywana, ale M. Kocójowa przedstawiła nowe możliwości jej stosowania. Obok korzyści znanych badaczom od czasów Joachima Lelewela, tj. ujawnienia stanu posiadania danej osoby, odtworzenia warsztatu pracy z książkami ich właściciela i opinii czytelników pod wpływem lektury, Autorka dodała informacje o międzynarodowych próbach stworzenia systemów komputerowych dostarczających informacji o zawartości księgozbiorów, w tym o notach proveniencyjnych znajdujących się w książkach [Potrzeby... 1993].

Metodę topograficzną scharakteryzowała już po opublikowaniu książki, w której jest ona perfekcyjnie zastosowana. Metoda ta ma charakter multidyscyplinarny i polega na powiązaniu lokalizacji instytucji książki, a więc wydawnictw, drukarni, księgarń, bibliotek, płatnych wypożyczalni i czytelni, z lokalizacją innych instytucji naukowych i kulturalnych w określonym czasie. Korzyścią z zastosowania tej metody jest – zdaniem Autorki – pokazanie instytucji książki na tle całego środowiska, także od strony użytkowników [Metoda... 1995].

Wyraźnie wyodrębniający się nurt w twórczości M. Kocójowej stanowią przeglądy badań, prowadzonych zarówno w Polsce, jak i za granicą. Kierunki badań nad bibliotekami i informacją naukową w USA w latach 90. XX w. w perspektywie rozwoju demokracji zostały przedstawione na podstawie ankiety przeprowadzonej przez Association for Library and Information Science Education za rok akademicki 1991/1992, której wyniki zostały opublikowane w specjalnym numerze 5. czasopisma *Journal of Education for Library and Information Science* z roku 1992. Pożyteczny jest zamieszczony na końcu artykułu aneks, który zawiera *Wykaz pól badawczych w USA w latach 1991–1992*. Niezwykle charakterystyczną dla M. Kocójowej cechą jest sprowadzanie opisanych przez Nią doświadczeń zagranicznych na grunt polski, próby dostosowania osiągnięć innych krajów w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej do warunków, jak również do aspiracji polskich.

Także i w tym przypadku wskazane przez nią zakresy badań w USA mają być pomocne przy wybieraniu nowych tematów badawczych przez uczonych polskich lub podejmowaniu przez nich współpracy międzynarodowej [Kierunki... 1995].

Międzynarodowe badania nad edukacją permanentną bibliotekarzy przedstawiła Autorka w relacji z III Światowej Konferencji Edukacji Permanentnej Bibliotekarzy i Specjalistów Informacji w Kopenhadze, odbywającej się w dniach 27–29 sierpnia 1997 r. przy okazji 48 sesji IFLA i współorganizowanej przez Królewską Szkołę Bibliotekarstwa w Danii. Referaty dotyczyły planowania edukacji permanentnej, identyfikacji i wskazania potrzeb w tym zakresie, oceny edukacji użytkowników, roli bibliotekarza jako nauczyciela oraz instruktorów – nauczycieli edukacji permanentnej. Każdy z tych problemów Autorka – uczestniczka konferencji – próbowała sprowadzić do sytuacji w Polsce, a wynik porównań był w każdym przypadku dla Polski niekorzystny. Jak lament powtarzają się przy każdym punkcie sformułowania: „dopiero zapoczątkowane”, „są ciągle rzadkością”, „brak systematycznie prowadzonych ocen”, „pejoratywnie odczuwa się zmniejszenie”, „niestety nie mamy rozwiniętej” [Badania... 1999].

W jednym przypadku omówienie badań naukowych zostało sprowadzone do pojedynczej instytucji, i to w dodatku polskiej. Jest nią Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, a artykuł powstał z okazji jubileuszu 25-lecia tego instytutu. Artykuł jest referujący, ale nie schematyczny. Autorka przedstawiła ewolucję zainteresowań naukowych poszczególnych osób, całego Zakładu, Katedry, a następnie Instytutu. Starła się uchwycić zmiany, wynikające zarówno z zatrudnienia nowych pracowników z innymi doświadczeniami zawodowymi, a często już z wykształceniem bibliotekoznawczym, jak i z otwarcia się na światową myśl naukową osób już pracujących [Rozwój... 2000].

Opis i charakterystyka badań naukowych w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ jest częścią składową dużego bloku artykułów M. Kocójowej, poświęconych samemu Instytutowi i jego działalności dydaktycznej. W artykule pt. *Z metodyki prac magisterskich kierunku bibliotekoznawstwa i informacji naukowej* domaga się Autorka wprowadzenia do prac magisterskich rozważań teoretycznych związanych z realizowaniem tematu, a także zaprojektowania właściwej podstawy źródłowej, możliwie jak najszerzej. Postulaty wspomagane są przez przykłady oparte na osobistych doświadczeniach Autorki z pracy ze studentami [Z metodyki... 1985].

Przy wielu okazjach M. Kocójowa pisała o Instytucie, jego dziejach, dorobku naukowym, pracownikach i studentach. Szczególnej okazji dostarczały konferencje naukowe i jubileusze wybitnych uczonych. Taką okazją była m.in. konferencja *Electronic Future of Academic Libraries*, na której omówiła aktualne osiągnięcia Instytutu [The Institute... 1997]. W księdze dla uczczenia 45-lecia pracy naukowej profesora Wiesława Bieńkowskiego zwróciła uwagę na więzi wybitnego uczonego z Instytutem [Więzi... 1995]. W innych tekstach podkreślała duże znaczenie współpracy Instytutu ze State University New York Buffalo, USA [Pięćlecie... 1997], a w szczególności z profesorem George'em S. Bobinskim [Zastugi... 1998]. W żadnym wypadku nie były to artykuły wyłącznie refe-

rujące. W każdym zawarta była głęboka analiza aktualnej sytuacji naukowej i dydaktycznej oraz propozycje kierunków dalszego rozwoju.

Swoj Instytut, w którym przez trzy kadencje była dyrektorem, M. Kocójowa widziała w szerokim kontekście kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej, tak w Polsce, jak i za granicą. Dała temu wyraz w artykule, omawiającym ewolucję programów nauczania w UJ od lat 70. do drugiej połowy 90. na tle programów innych państw europejskich oraz programów amerykańskich. W konkluzji stwierdziła, że program krakowski jest wypadkową znajomości fachowej literatury światowej, licznych kontaktów międzynarodowych pracowników Instytutu w ramach stażów lub uczestnictwa w konferencjach naukowych oraz własnych doświadczeń dydaktycznych, konfrontowanych z doświadczeniami innych polskich ośrodków [*Perspektywa...* 1998].

Już wcześniej, w 1995 r., sygnalizowała potrzebę i kierunki zmian kształcenia z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce. Przedstawione propozycje odnosiły się nie tylko do programów nauczania w krakowskim Instytucie, lecz do wszystkich polskich ośrodków, i były efektem uczestnictwa Autorki w spotkaniu ekspertów z państw postkomunistycznych oraz krajów Europy Centralnej w Bratysławie w 1994 r. Propozycje uwzględniały zalecenia UNESCO, IFLA i EUCLID, dotyczące kształcenia z zakresu informacji naukowej, a także określały warunki i możliwości zastosowania tych zaleceń w Polsce [*Potrzeby...* 1995].

Pisząc o kształceniu i stawiając wysokie wymagania w tym zakresie, M. Kocójowa nie traciła z pola widzenia ludzi: zarówno pracowników naukowo-dydaktycznych, jak i studentów. Jej wrażliwości dowodzi artykuł poświęcony akredytacji studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Jest on oparty na analizie takich działań za granicą oraz na doświadczeniach własnych jako członkini Komisji Akredytacyjnej. Autorka opowiada się za akredytacją, ale przeprowadzaną z uwagą. Zaleca ostrożność w ferowaniu wyroków, które muszą być sprawiedliwe i opierać się na wiarygodnych materiałach źródłowych, wnioskach z wizytacji, wywiadach oraz na przemyślanym systemie ocen. Jest to wspaniały wykład etyki działania każdej komisji [*Akredytacja...* 2004].

Ważnym zadaniem, jakie stawia sobie M. Kocójowa, jest promocja polskiej kultury, polskiej książki i polskiej myśli bibliotekoznawczej za granicą. Zamierzenia te realizuje poprzez uczestnictwo w zagranicznych konferencjach naukowych, najczęściej z referatami eksponującymi polski dorobek naukowy w zakresie bibliologii, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Uczestniczyła m.in. w roku 1992 w Budapeszcie w piętnastym spotkaniu Grupy Roboczej CONSPECTUS, poświęconym zbliżeniu krajów Europy Wschodniej z Europą Zachodnią na gruncie wypracowywania wspólnych podstaw metodologicznych opisu zbiorów bibliotek [*Grupa...* 1993]. W roku 1996 jako jedyna z Polski wygłosiła referat pt. *The Education of Librarians in Poland* na Kongresie American Library Association [*Udział...* 1998]. Pełniejszy wykaz udziału przedstawicieli IINiB UJ, w tym w większości M. Kocójowej, znajduje się w pracy zbiorowej *Światowa strategia edukacji bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej* [*Światowa...* 1998, s. 226–232].

Promocji polskiej książki i polskiej kultury służą też opracowania ogólne, angielskojęzyczne, przedstawiające odbiorcy zagranicznemu historię i współczesność polskich bibliotek. Takiemu celowi służy wydawnictwo zwarte *History of Polish Libraries* (1993) oraz artykuły *Poland's Cultural Heritage – How is Preserved During Foreign Domination* (1993), *Chronological Table of the Most Important Facts about Books and Libraries in Poland* (1995), *Changes in the Career and Education of Librarians and Information Scientists in Poland During a Period of Great Changes* (1997), *Polish Libraries and Librarianship in a Time of Challenge and Change* (1998), a także hasło *Poland* w amerykańskiej *Encyclopedia of Library History* (1994).

Do dorobku naukowego M. Kocójowej należy też zaliczyć redakcję 17 prac zbiorowych oraz trzech serii wydawanych przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, tj. *Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego 1990–*, *Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1900–* oraz (elektronicznej) *e-Publikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ*.

W świetle powyższych wywodów można bezsprzecznie stwierdzić, że M. Kocójową charakteryzuje rozległość zainteresowań naukowych, krytycyzm wobec źródeł i już istniejących opracowań, pasja w kształtowaniu współczesnego bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w oparciu o najlepsze wzory polskie i zagraniczne, wielkie poczucie odpowiedzialności za edukację w tym kierunku na wszystkich poziomach nauczania, szacunek dla tradycji, wreszcie głęboki patriotyzm prowadzący do dumy z polskiej kultury i polskiej książki oraz do stałego wysiłku w utrwalaniu dorobku narodowego. To wszystko z naddatkiem uprawnia do nadania Profesor Marii Kocójowej, za Sołtykowiczem, „nazwiska prawdziwie uczonego”.